

танням, а потім об'єднуються в групи, так як у деяких учнів виявляються подібні питання, і тепер уже йде групове обговорення. Керівник групи після спільного обговорення питання оголошує спільне рішення, члени групи доповнюють і потім пропонується новий варіант формулювання питання. Але цей варіант повинен мати обґрунтування, як наукове, так і логічне. Така форма семінару забезпечує високу творчу активність, вміння обговорювати питання, відмовлятися від стереотипів, слухати і враховувати думку інших, приходити до спільного висновку. На такому семінарі учень не може бути пасивним, його може спитати вчитель, і він повинен дати відповідь від імені групи, але вміти висловити при цьому свою думку.

Таким чином, використання різноманітних форм семінарських занять дає змогу не тільки активізувати пізнавальну діяльність учнів, а й сприяє стійкому засвоєнню знань, умінь і навичок учнів з рідної мови.

Література

1. Пантелеева Л.Т. Типы семинарских занятий в старших классах // Литература в школе. – 1988. – № 4. – С. 22–29.
2. Римаренко З.С. Семінарські заняття в школі. – К.: Радянська школа, 1981. – 124 с.
3. Беляєв О.М. Концепція інтенсивного навчання мови // Українська мова і література в школі. – 1991. – № 6. – С. 26–30.
4. Токмань Г. Уроки – проблемні семінари в старших класах // Дивослово. – 1995. – № 1. – С. 52–54.

*Іващенко Л.К.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова*

ПЕДАГОГІЧНИЙ МУЗЕЙ В ІСТОРІЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У кінці ХІХ – поч. ХХ ст. в Україні створювалися педагогічні музеї при управліннях навчальних округів, народних училищах. Організаторами їх були земства, міські органи самоуправління, просвітницькі громадські організації і окремі особи. З 1899 р. працював пересувний музей наочних посіб-

ників у Києві. У 1902 р. в Харкові створені музеї наочних посібників при місцевому товаристві поширення грамотності серед народу та при жіночій недільній школі. Започаткували діяльність повітовий земський і міський педагогічні музеї в Одесі. Подібні осередки діяли в Катеринославі, Луганську, Слов'янську та інших містах. Проблема диктувалась потребою запровадження наочності в навчанні, створення бази впровадження і поширення педагогічного досвіду. Представниками громадськості і освітніми діячами музеї розглядались як науково-теоретичні центри всіх ланок освіти, як "інструментарій для розумового і морального вдосконалення населення".

Організатори і діячі докладали зусиль, щоб музеї не перетворювались на сховища чи архіви. Хоча їх також вважали і скарбницями культурних цінностей українського народу. Серед їх експозицій були цінні історичні, природничі, ентографічні, сільськогосподарські та інші колекції. Експонати сприяли збереженню та вивченню історії народу, його культури.

Клопотання про організацію у Києві педагогічного музею було порушено громадськістю міста ще у 1895 році. Викликане воно необхідністю допомоги у самоосвіті вчителям як міських, так і віддалених сільських шкіл. З метою реалізації цього задуму у 1899 році в Києві було створено пересувний музей наочних посібників, який більше уподібнювався пересувній виставці. Хоча, за задумом і спрямованістю, то був перший педагогічний музей в Україні. У 1901р. було побудовано Троїцький народний будинок на кошти, зібрані членами Старої Громади Києва (входили Лисенки, Русови, Старицькі, П.Чубинський), та представників педагогічної громадськості міста, Київського товариства грамотності. Саме в цьому приміщенні й розмістився музей. У своїй діяльності він успадковував досвід роботи зарубіжних музеїв, а також Петербурзького педагогічного музею при управлінні військових навчальних закладів, який, працюючи в умовах утисків урядів та місцевих управлінців, наполегливо зберігав прогресивну освітню ідею. Діячі Петербурзького музею поширювали грамотність серед народу, сприяли освоєнню вчителями народних прогресивних методів навчання і виховання. Навколо музею гуртувались прогресивні педагоги того часу Я.І. Герд, О.М. Острогорський, І.І. Паульсон, П.Г. Редкін, К.К. Сент-Ілер та інші. Музей виступав ініціатором розробки перспективних напрямків педагогіки і психології, був солідним центром куль-

тури та науки. Експозиція та діяльність музею демонструвались на міжнародних педагогічних виставках – у Бельгії (1880), Венеції (1881), Чикаго (1893). Всюди ідея і робота музею одержувала високу оцінку. Міжнародні виставки в свою чергу сприяли появі аналогічних закладів в Амстердамі, Берні, Брюсселі, Вашингтоні, Генуї, Палермо, Парижі, Римі, Токіо, Філадельфії, Цюріху.

Видатною подією культурного життя України стало відкриття Педагогічного музею при управлінні Київським навчальним округом. Ідея створення педагогічного музею належала видатному українському педагогу-меценату Тимофію Григоровичу Лубенцю та П.І.Ізвольському, який в минулому працював помічником попечителя Київського навчального округу. Музей було тимчасово розміщено в будинку Печерської гімназії.

Саме 23 серпня 1901р. було затверджене Положення про Педагогічний музей. Появі музею передувала тривала підготовча робота освітнього округу. Настирливо підбирався вчительський досвід, подавались на огляд зразки учнівських робіт та індивідуальні вироби, наочні посібники та книги.

Водночас були розіслані запрошення вітчизняним та зарубіжним книжковим видавцям та фірмам з пропозицією взяти участь у постійній експозиції посібників. У відповідь на запрошення прислав свої каталоги Берлінський природничо-історичний інститут. Серед перших надбань були експонати Паризької Всесвітньої виставки та Всеросійської виставки в Нижньому Новгороді.

Музей збагачувався експонатами і цінностями, що сприяли вивченню географічного середовища, природних ресурсів краю, взаємодії суспільства й природи як галузей, які охоплювали інтереси і завдання багатьох наук. Були представлені експонати, що характеризували флору і фауну земної кулі. Одним із таких експонатів стала колекція морського планктону, подарована директором зоологічної станції в Віллафранку, професором А.А. Коротневим. Прийшли зразки колекції і препаратів з Паризької фірми “Сини Еміля Дейролля”.

Для управління справами музею був створений комітет на чолі з попечителем навчального округу В.І.Беляєвим. Комітет об’єднував досвідчених педагогів з різних напрямків науки і духовності: викладач філології – П.А.Андріянов, Закону Божого – М.Д.Златоверховников, історії –

Л.П.Добровольський, географії – Н.Т.Черкунов, фізики – В.І.Юскевич-Красковський, математики – М.Ф.Базаревич, німецької мови П.І.Ней, природознавства – Н.С.Прелін, промислової технології – В.Ф.Вишневський, рукоділля – О.В.Кордюкова, графічного мистецтва – Б.Я.Яковлев, музики – В.І.Петр, дидакт, методист – Т.Г.Луб енець [1].

Організатори музею сподівались, що його безпосереднім призначенням буде “служіння педагогічній теорії та удосконалення шкільної практики”. Планувалось допомагати вчителям середньої та початкової школи підвищувати ефективність знань, знайомити широку громадськість з постановкою справи навчання та виховання. Комітет звернувся до видавців, упорядників навчальних книг, з проханням надсилати музею по кілька екземплярів виданої продукції для ознайомлення з ними більшого кола, педагогічної громадськості та зацікавлених осіб.

З самого початку діяльність музею відзначалась безсумнівними успіхами. Це стверджував хоча б факт відкриття у Києві педагогічних курсів. Та відсутність власного приміщення музею негативно позначалось на ефективності роботи. Впродовж початкової діяльності існування музею довелося бути в приміщеннях Троїцького народного будинку, Києво-Печерської гімназії, вищих жіночих курсів, університету Св. Володимира. Це ускладнювало можливості повного використання музейних фондів.

З лютого 1910 року керуючим музею був призначений І.М.Якубовський – директор училища імені М.А.Терещенка. Згідно з розпорядженням попечителя навчального округу музей було переміщено на територію училища. Йшлося про книги, інвентар музею, 52 вітрини колекції учителя географії 1-ї гімназії М.Т.Черкунова. Зібрання колекцій флори та фауни, мінералів, зразків виробів умільців різних країн світу, географічних карт, інструментів педагог раніше тримав у кімнатах своєї квартири. Допитливі учні часто збирались у нього вдома. Проводились різні географічні ігри, вікторини, конкурси з роздачею призів за кращі відповіді тощо. Раптова смерть Черкунова перервала його педагогічну, пошукову діяльність. Колекція, що нараховувала близько 4000 найменувань, стала цінним поповненням зібрання музею. Знову поставало питання про будівництво нового приміщення для музею.

До 1910 р. музейні фонди, крім зібрань Черкунова, становили 5779 книг, 598 різних навчальних посібників. Бібліотечні каталоги музею поповнювали 34 іноземні журнали, 20 вітчизняних, 18 дитячих. Відсутність постійного помешкання спричиняла нерегулярність роботи музею: для відвідувачів він працював лише два дні на тиждень.

Попечитель Київського навчального округу П.А.Зілов звернувся до С.С.Могилевцева з проханням виділити кошти на будівництво спеціальної будівлі для музею. Семен Семенович був головою Київського біржевого комітету з 1900 року і постійний член багатьох благодійних організацій. Його знали як шановану особу в місті. Маючи успіхи у комерційній діяльності, меценат не залишав без уваги жодної ініціативи, що йшла на користь суспільству. На звернення попечителя меценат сповістив, що народна освіта завжди була близькою його серцю, і тому пожертвування залежатимуть від користі закладу.

У народно – педагогічному музеї передбачалось відкриття аудиторії на 650 місць, читальна зала і книгосховище місткістю 75000 томів, основна зала для виставок площею 300 кв. метрів, під другим ярусом головної аудиторії – кільцеподібне фойє для вітрин з експонатами, а також три виставочні зали на третьому поверсі, приміщення для зразкового фізичного кабінету, влаштованого професором університету Г.Г.Де-Метцем, кімнати для методичної роботи.

На утримання музею Міністерство народної освіти відраховувало біля 100 крб. на місяць з бюджету кожного середнього навчального закладу і по 300 крб. з бюджету дирекцій народних училищ. Щороку це складало чотири з половиною тисячі карбованців. Крім того поступали незначні проценти від розповсюдження книг та навчальних посібників в округах. Фінансові надходження музею збагачувались за рахунок внесків меценатів. Фінансуючи музей, С.С.Могилевцев проявляв зацікавленість і до змісту його діяльності.

Семен Семенович вніс пропозицію до завдань музею. Йшлося про сприяння розвитку освіти для народу через читання лекцій, діалоги педагогів з науковцями. Крім того С.С.Могилевцев висловив рекомендації, щоб відвідувачі мали можливість розширювати освітні та наукові знання, працюючи в читальному залі з колекціями, посібниками. Така змістовна турбота мецената про освіту народу безумовно йшла на користь справі музею.

Приміщення музею було побудоване протягом 1910-1912 років. Директором музею в цей час призначено українського педагога–методиста А.Ф.Музиченка. До цього він був викладачем педагогіки в Ніжинському учительському інституті. Слід відмітити, що керувати музеєм вважалося почесною справою і доручалось особі, обраній попечителем навчального округу, зважаючи на попередні заслуги у педагогічній галузі. У виступах А.Ф.Музиченка та інших діячів освіти і науки, присвячених відкриттю нового закладу, проголошувалась потреба визнання музею, як офіційного підрозділу народної освіти. Наголошувалось також на потребі спільної діяльності на педагогічній ниві вчителя, лікаря, правознавця. Акцентувалось на потребі формування фізичних здібностей, волі, творчості учнів. Ідея діяльності музею була узагальнена через девіз: “Хто бажає служити вітчизні своїх батьків, нехай послужить країні дітей”.

Статут педагогічного музею передбачав знайомити широку громадськість, педагогічні кола, через експозицію та книгу з найкращими зразками навчально-виховної роботи, історією розвитку та тодішнім станом шкільної справи. Музей програмувався за відділеннями:

- колекція наочності покликана характеризувати систему освіти, зокрема навчально-виховний процес, особливості початкової професійної підготовки;
- матеріали навчального і посібного характеру;
- спеціалізована педагогічна бібліотека, де зберігались праці та монографії з історії освіти, школи, матеріали з шкільної статистики, закони та урядові справи з діяльності вітчизняної та зарубіжної народної освіти [4].

У жовтні 1912р. була започаткована аудиторна освітня робота музею. Саме в аудиторіях читались лекції для викладачів учительських інститутів та вчительських семінарій. Слухачі ознайомились з проблемами про значення селянської реформи для освіти, про місце і значення історії у навчально-виховному процесі, про завдання фізичного виховання та особливості різних видів спорту. Широко знайомились слухачі зі станом зарубіжної освіти. Зокрема була прослухана лекція про особливості нового педагогічного руху в Німеччині.

Лекції читались професорами І.І.Івановим, Г.Е.Афанасьєвим, В.К.Крамаренком, педагогом М.Михайловим, Н.Ф.Даденковим.

1 грудня було відкрито для відвідувачів, безкоштовно, читальний зал. Читачі мали можливість ознайомитись з багатим науково-методичним матеріалом. Фонди читального залу включали значну кількість педагогічних газет і журналів. У музеї регулярно проводились різні заходи для учителів та учнів середніх та початкових класів, влаштовувались курси для викладачів не лише Києва, але й інших міст навчального округу. Керівником курсів був Т.Г.Лубенець. Організатори народно-просвітницького музею в Києві вважали, що музей, крім “чисто педагогічної мети”, повинен забезпечувати рівень науково-популярних знань і просвітництва серед народу.

Музей програмувався як “освітній і науковий заклад для народу”. Його експозиція мала бути збагачена “освітнім матеріалом і науковими системами”, сприяти обміну педагогічним досвідом і спілкуванню вчителів і науковців з народом.

У педагогічному музеї постійно діяла методична виставка, спрямована на поширення знань серед освітян. У Циркулярі по Київському навчальному окрузі (1913 р.) йшлося про те, що на Всеросійській виставці (20 жовтня 1913 р.) в Києві були експонати, значимі з педагогічного погляду. Вони викликали інтерес педагогічної громадськості та інших відвідувачів. Рада педагогічного музею встановила порядок організації постійної педагогічної пересувної виставки з постійною заміною одних експонатів іншими, залежно від їх актуальності. Експозиція, яка втрачала педагогічну значимість своєчасно замінювалась експонатами, виготовленими в навчальних закладах протягом поточного навчального року. Поруч з предметами представленими навчальними закладами в педагогічному музеї організовувались виставки наочних посібників із шкільних дисциплін гуманітарного та природничого, фізико-математичного циклів.

Експозиція рівнозначно мала матеріали, що стосувались діяльності народної школи, технічних училищ, дитячих садків, просвітніх та благодійних організацій Київського навчального округу. Демонструвалась картограма асигнування різних держав на народну освіту, що дозволяло відвідувачам об’єктивно оцінювати відношення держави до вітчизняної народ-

ної освіти. Систематизоване розміщення експонатів відповідало послідовності вивчення навчальних дисциплін у школі. Широко були представлені фотокартки шкільних будівель, сцени шкільного життя, учнівські роботи, підручники й навчальні посібники [10].

У музеї регулярно проводились екскурсії. Вони стали найпоширенішою формою науково-пізнавальної діяльності. Зміст таких екскурсій передбачав ознайомлення з усією експозицією музею. Проводились екскурсії і за окремими темами для учнів, що відповідали матеріалам шкільного курсу. Екскурсіводи – київські студенти, звертали велику увагу під час проведення екскурсій на шкільне нововведення – ручну працю. Ними були продемонстровані експозиції іграшок, макетів, побутових предметів, виготовлених руками учнів. При цьому підкреслювалось, що п'ятнадцять–двадцять років тому школа не мала умов для реалізації трудового навчання. Позначилась педагогіка “школи дії”. Вона поширювалась у багатьох країнах світу, і замінила “школу ілюстративну”.

Експонати виставки демонстрували гімназії шести губерній, які входили до Київського навчального округу, Київський, Глухівський, Вінницький учительські інститути та зразкові училища при них, 10 учительських семінарій. Представники дворічних педагогічних курсів також виставляли свої експозиції. Вони функціонували в тринадцяти містах України. Після закриття виставки восени 1913 року, більшу частину експозиції було відібрано для фондів Київського педагогічного музею.

Одночасно з виставкою у приміщенні музею працювали літні педагогічні курси. Вони були організовані з метою підвищення педагогічного рівня народних учителів. Велика аудиторія музею іноді вміщувала більше тисячі слухачів. Лекції, які читались у серпні 1913р. на курсах, стосувались проблем історії педагогіки, природознавства, історії, фізики, математики, хімії та окремих методик навчання [10].

У педагогічному музеї, як спосіб обміну досвідом громадсько-педагогічної діяльності, використовувалось листування, участь у виставках, регіональні зібрання. Музею велику допомогу надавали вчителі, рекомендуючи кращі методи використання наочних посібників та колекцій, демонстрації суспільно-наукових дослідів, способи виготовлення приладів.

Музей також приймав замовлення на посібники, які впроваджувалися у народній школі, розгортав видавничу діяльність

Відвідувачі і освітяни могли пишатися тим характером освіти і знань, який утримувався, не зважаючи на відсутність належної підтримки з боку уряду.

Література

1. ЦДІАУ.–Ф.707. – Оп. 151.
2. ЦДІАУ.–Ф.707.– Оп. 227.
3. Вовк Л.П. // Громадсько–педагогічне сподвижництво в Україні (етапи і особливості). –Київ., – 1998. – С. 50–51.
4. “Вестник воспитания” // Педагогический музей в Киеве. – М.: 1902.– С. 102–104.
5. Кирпач А.І. // Педагогічний музей: минуле, сучасне, майбутнє. – ВАПНУ, 1993. – № 3. – С. 104–113.
6. Романов Н.И. // Как устраивать местные музеи. – М., 1919. – С. 16, 42, 58.
7. Педагогічний музей в Києві // Світло. – 1912. – № 2. – С. 73.
8. Циркуляр по Київському навчальному округу. – 1903. – № 4.– С. 203–204.
9. Циркуляр по Київському навчальному округу (поч. нар. училищ). – 1913. – № 10.
10. Циркуляр по Київському навчальному округу. – 1914. – № 2. – С. 127, 691.

Кожевников В.М.

Макіївський економіко-гуманітарний інститут

ПРОГРАМА ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ З ПРОБЛЕМ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

Актуальність теми. У самостійній державі Україні стає необхідним перетворення системи освіти, складовою частиною якої є навчально-виховний процес у загальноосвітній школі і її нових типах. Становлення сучасної школи базується на таких моделях і технологіях, які сприяють